

Temelji kaznenog postupka protiv pravnih osoba te položaj i uloga predstavnik pravnog osobe

UDK: 343.222.7
343.10:347.19

Sažetak

Uvođenjem odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, u skladu s relevantnim europskim dokumentima, hrvatski zakonodavac je uklonio značajnu prazninu u pravnom sustavu. Prijašnje uređenje dopuštalo je da pravna osoba kao društvena tvorevina ostane lišena kaznenih posljedica, dok bi kazneno odgovarali samo najkrivlji počinitelji. Zakonom o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela ta je anomalija riješena tako da i sama pravna osoba kao društvena tvorevina može snositi kaznene sankcije čime se automatski postiže određeni zakonom propisani učinak na njezine članove i nju kao cjelinu. Iako je ovaj sada već ustaljeni institut zaživio u praksi, i dalje su ostala otvorenim određena pitanja. Tako je potrebno ukloniti postojeće nejednakosti u položaju između predstavnika pravnih osoba odvjetnika i ne-odvjetnika po profesiji, kao i razlučiti faktičnu ulogu predstavnika od branitelja. Svrha ovoga rada je prikazati temelje kaznene odgovornosti pravnih osoba koje je postavio ZOPOKD te obraditi položaj i ulogu specifične funkcije predstavnika pravnog osobe u kaznenom postupku da bi u zadnjem dijelu rada navedeno bilo analizirano kroz relevantne predmete sudske prakse iz područja autorskog prava.

Ključne riječi: pravna osoba, kaznena odgovornost, predstavnik pravnog osobe, autorsko pravo

1. Uvod

Donošenjem Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela¹ (u daljnjem tekstu ZOPOKD) 2003. godine, hrvatski zakonodavac je unio značajnu novinu u hrvatski pravni sustav. U društvo, koje još trpi posljedice nepravodobno i interesno provedene privatizacije,² gdje se prečesto zaboravlja na savjesnost i poštenje kao jedno od temeljnih načela pravnog prometa, u skladu s europskim tendencijama, bilo je nužno uvesti promjene i regulirati kaznenu odgovornost pravnih osoba. Samo na taj način se mogla ispraviti anomalija dotadašnjeg pravnog sustava da odgovaraju samo "najkrivlji" počinitelji unutar

¹ Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, NN 151/03, 110/07, 45/11 i 143/12

² D. RAČIĆ; V. CVIJANOVIĆ., Privatizacija u Hrvatskoj: Početni uvjeti, procesi i implikacije, u: U. DUJŠIN; M. VEDRIŠ (ur.), Ekonomska politika u Republici Hrvatskoj, Zagreb, 2012., str. 152. *et seq.*

pravnih osoba dok bi sama pravna osoba, kao društvena tvorevina, ostala lišena neželjenih pravnih posljedica, skrivajući se iza tzv. fenomena "grupnog duha", "kriminalnog stava unutar pravne osobe" odnosno "kulture korporacije" kako se još naziva.³

U deset godina nakon donošenja ZOPOKD, mnogi su primjeri iz prakse u kojima je primijenjen. Međutim, iako je sad već ustaljeni institut uspio zaživjeti u praksi, i dalje su u teoriji ostala otvorenim određena pitanja koja valja obraditi i dodatno razjasniti.

U ovome radu prvo će biti iznesen kratak povijesni razvoj odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela na području hrvatskog pravnog sustava. Potom će biti prikazani temelji kaznene odgovornosti pravnih osoba prema ZOPOKD-u s osvrtom na mjerodavno pravo Europske Unije. U središnjem dijelu rada bit će prikazan položaj i uloga predstavnika pravne osobe u kaznenom postupku s posebnim naglaskom na način njegova određivanja i postavljanja te njegov odnos s nekim drugim subjektima postupka. Konačno, u završnom dijelu rada bit će analizirani određeni primjeri iz sudske prakse glede odgovornosti pravnih osoba za počinjenje kaznenih djela iz područja autorskog prava kako bi se pružio uvid kako postupak djeluje u praksi.

2. Povijesni razvoj odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela na pravnom području Republike Hrvatske

Naznake odgovornosti pravne osobe za kaznena djela u hrvatskom pravnom poretku vide se već od Krivičnog zakonika iz 1947.⁴ koji se primjenjivao na našim prostorima u sklopu pravnog sustava bivše FNRJ. U njegovom članku 16. je navedeno: "Pravna lica su krivično odgovorna samo za ona krivična dela za koja je u zakonu izričito određena njihova odgovornost". Iako bi se iz takve odredbe dali izvesti drugačiji zaključci, u stvarnosti ona je služila samo kao opravdanje za konfiskaciju imovine stranih pravnih osoba koje se su se teretile za kaznena djela prema Zakonu o suzbijanju nedopuštene trgovine, nedopuštanja špekulacije i privredne sabotaže⁵ i Zakonu o krivičnim djelima protiv naroda i države iz 1946. godine.^{6,7}

Nešto bliže današnjem uređenju bila je odgovornost pravnih osoba za privredne prijestupe koji su se smatrali vrstom *sui generis* kažnjivih djela regulirana prvo Zakonom o privrednim sudovima iz 1954.,⁸ Zakonom o privrednim prijestupima iz 1960.⁹ i Zakonom o privrednim prijestupima iz 1977.¹⁰ koji je 1991. preuzet u hrvatsko zakonodavstvo.¹¹ Iako su prvotno privredni prijestupi zamišljeni kao kaznena djela, ostali su zasebna kategorija za koju su pravne osobe mogle odgovarati pored prekršaja. U prilog tome govori činjenica da je Zakon o privrednim prijestupima 2002. godine stavljen izvan snage Zakonom o prekršajima čime će hrvatsko zakonodavstvo morati pričekati još na stvarno uvođenje kaznene odgovornosti pravnih osoba.¹² Međutim, novina koju je donijela odgovornost za privredne

³ P. NOVOSELEC, Odgovornost pravnih osoba za kaznena djela - značajna novost u hrvatskom pravnom sustavu, Pravo u gospodarstvu, godište 41, sv. 4, Zagreb, 2002., str. 106-107.

⁴ Krivični zakonik, "Sl. list FNRJ", br. 106/47.

⁵ Zakon o suzbijanju nedopuštene trgovine, nedopuštanja špekulacije i privredne sabotaže, "Sl. list DFJ", br. 26/45. i "Sl. list. FNRJ", br. 56/46

⁶ Zakonu o krivičnim djelima protiv naroda i države, "Sl. list FNRJ", br. 59/46

⁷ P. NOVOSELEC, Odgovornost pravnih osoba u budućem hrvatskom kaznenom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 6, Zagreb, 1999., str. 710.

⁸ Zakonom o privrednim sudovima, "Sl. list FNRJ", br. 31/54

⁹ Zakonom o privrednim prijestupima, "Sl. list FNRJ", br. 16/60

¹⁰ Zakonom o privrednim prijestupima, "Sl. list SFRJ", br. 4/77, 14/85, 74/87, 57/89 i 3/90

¹¹ Zakon o preuzimanju zakona o privrednim prijestupima, NN 53/91

¹² Zakon o prekršajima, NN 88/02, 122/02, 187/03, 105/04 i 127/04

prijestupe kao temelj tada buduće kaznene odgovornosti je subjektivna odgovornost pravnih osoba na temelju uračunavanja krivnje njezinih organa (v. *infra*).¹³

3. Temelj kaznene odgovornosti pravnih osoba

U dosadašnjoj pravnoj teoriji predstavljeni su različiti modeli kaznene odgovornosti pravne osobe od kojih se osnovnim smatraju model objektivne odgovornosti,¹⁴ model autonomne krivnje pravne osobe¹⁵ i model izvedene odgovornosti pravne osobe.¹⁶ U skladu sa suvremenim europskim tendencijama, hrvatski zakonodavac je prihvatio u potonji model izvođenja krivnje pravne osobe iz krivnje odgovornih osoba, u obliku teorije identifikacije, kao temelj kaznene odgovornosti pravnih osoba.^{17,18} Tako u svojem čl. 3. st. 1. ZOPOKD navodi: "Pravna osoba kaznit će se za kazneno djelo odgovorne osobe ako se njime povređuje neka dužnost pravne osobe ili je njime pravna osoba ostvarila ili trebala ostvariti protupravnu imovinsku korist".¹⁹ Takvom konstrukcijom je utvrđivanje kauzalne veze između počinjenog kaznenog djela te krivnje odgovorne osobe i pravne osobe postavljeno kao pretpostavka odgovornosti pravne osobe.²⁰

Prilikom utvrđivanja takve odgovornosti nužno je prvotno odrediti tko uopće može biti odgovorna osoba čije radnje potencijalno dovode do dvostruke odgovornosti pripisivanjem kaznenog djela i pravnoj osobi. ZOPOKD određuje odgovornu osobu kao fizičku osobu

¹³ P. NOVOSELEC., *op. cit.* (bilj. 7), str. 711-714.

¹⁴ Model objektivne odgovornosti (u smislu kaznenog prava), koji je dijelom prihvaćen u angloameričkom pravu, riješio je cijelu problematiku oko dokazivanja i razrješenja pitanja što je uopće krivnja pravne osobe objektiviziranjem odgovornosti. Utvrđenje da je pravna osoba prouzročila povredu ili ugrožavanje pravnih dobara, uz eventualno dodani uvjet da je prekoračila granice dopuštenog rizika, dovoljna je pretpostavka da bi osoba odgovarala. Iako je bilo pokušaja da se s utilitarističkih pozicija i potrebe očuvanja određenih dobara u teoriji opravda takva koncepcija i u europskom kontinentalnom pravu, teško je za vjerovati da je to najpravedniji način kažnjavanja pogotovo imajući u vidu institute građanskog prava kroz koje se može steći zadovoljština za oštećene strane.; Vidi više: P. NOVOSELEC.; I. BOJANIĆ, *Opći dio kaznenog prava*, IV. izmijenjeno izdanje, Zagreb, 2013., str. 496.; P. NOVOSELEC., *op. cit.* (bilj. 7), str. 703.

¹⁵ Prema modelu autonomne krivnje pravne osobe ako je osoba društvena tvorevina kojoj je pravni poredak priznao pravnu osobnost te je adresat pravnih normi, ona jednako tako može odgovarati na temelju vlastite krivnje. Tako se kao najčešći oblik takve odgovornosti uzima tzv. krivnja zbog organizacije kojim je pokušana prvotno opravdati odgovornost pravnih osoba za prekršaje. Krivnja osoba je moguća samo u širem smislu i to kada osoba ne udovoljava socijalnim zahtjevima postavljenim od strane pravnog poretka. Međutim s obzirom da je takva krivnja moguća samo ako su organi ili predstavnici propustili mjere nadzora koje trebaju omogućiti propisno obavljanje poslova te i sam Tiedemann gleda na takvu odgovornost kao prethodnu krivnju sličnu s *actio libera in causa*, ona ne uspijeva dati uspješnu konstrukciju autonomne krivnje pravne osobe, nego čini samo mali otklon od odgovornosti pravnih osoba za radnje njezinih organa.; Vidi više: P. NOVOSELEC.; I. BOJANIĆ, *op. cit.* (bilj. 14), str. 498-499.

¹⁶ Vidi više: V.-I. SAVIĆ, *Razumjeti kaznenu odgovornost pravnih osoba*, Zagreb, 2013., str. 22. *et seq.*

¹⁷ Ona je razvijena u engleskom pravu. Prema njoj, fizičke osobe na najvišim pozicijama (tzv. *brains*) identificiraju se sa samom pravnom osobom i smatraju se njezinim utjelovljenjem odnosno alter egom pa se njihove radnje smatraju izravnim radnjama pravne osobe.; Vidi više: P. NOVOSELEC., *op. cit.* (bilj. 7), str. 704.; Z. ĐURĐEVIĆ., *Komentar Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela*, Zagreb, 2005., str. 44.

¹⁸ Ispirirani prethodno opisanim modelom, sličan oblik odgovornosti preuzelo je i francusko zakonodavstvo; Code Penal, dostupno na <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>, čl. 121-2.: "*Les personnes morales, à l'exclusion de l'Etat, sont responsables pénalement...*" (Pravne osobe, s iznimkom države, odgovorne su za kaznena djela počinjena za njezin račun od strane njezinih organa ili zastupnika...); Vidi više: M. E. CARTIER, *Kaznenopravna odgovornost pravnih osoba u francuskom pravu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 12., br. 2/2005, str. 287. *et seq.*

¹⁹ Corpus iuris i Zelena knjiga o kaznenopravnoj zaštiti financijskih interesa važni su dokumenti europskih kaznenopravnih stručnjaka u kojima se govori o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela. Oni neposredno prethodili donošenju našeg ZOPOKD-a te su mogli poslužiti kao uzor radnoj skupini koja je radila na Nacrtu zakona.; Z. ĐURĐEVIĆ., *Kaznena odgovornost i kazneni postupak prema pravnim osobama u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10., br. 2/2003, str. 732-734.

²⁰ D. DERENČINOVIĆ, *Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela*, Zagreb, 2003., str. 44.

koja vodi poslove pravne osobe ili joj je povjereno obavljanje poslova iz područja djelovanja pravne osobe (čl. 4.). Prema tome, osim što sud mora utvrditi da je osoba počinila kazneno djelo, mora utvrditi i da je u vremenu počinjenja bila odgovorna osoba u smislu čl. 4. Tako uzimajući u obzir da se prema vikarijskoj teoriji pravnoj osobi može uračunati i krivnja niže rangiranih službenika kojima je povjereno obavljanje poslova iz područja djelovanja pravne osobe, krug odgovornih osoba može biti dosta širok. Unatoč tomu on je postavljen restriktivnije od onog propisanog nekim međunarodnim dokumentima poput Kaznenopravne konvencije o korupciji,²¹ OECD Konvencije o zabrani podmičivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama,²² Drugog protokola uz Konvenciju za zaštitu financijskih interesa Europske Unije,²³ jer nisu pokrivenne situacije kod kojih neka druga osoba počinu kazneno djelo u korist pravne osobe ili pak odgovorna osoba načini propust koji se sam po sebi ne smatra kaznenim djelom.

Pri određivanju odgovorne osobe u smislu čl. 4. ZOPOKD-a treba imati u vidu da fizičke osobe na određenim pozicijama imaju različite ovlasti i funkcije ovisno o vrsti društva odnosno pravne osobe što je od osobite važnosti prilikom utvrđivanja osoba koje su ovlaštene voditi poslove pravne osobe.^{24, 25} Osim toga postoje pravne osobe kojima je isključena ili

²¹ Kaznenopravna konvencija o korupciji, NN 11/00, dostupno na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/173.htm>, čl. 18., st. 1.: "Svaka zemlja potpisnica donijet će one pravne i druge mjere koje bi mogle poslužiti kao jamstvo da se pravne osobe mogu smatrati odgovornima za kaznene prekršaje aktivnog podmičivanja, trgovanja utjecajem i pranja novca, utvrđenima sukladno ovoj Konvenciji, a koje je u njihovu korist počinila bilo koja fizička osoba, djelujući zasebno ili kao dio pravne osobe, koja ima vodeću ulogu unutar te pravne osobe, i na temelju: prava na zastupanje dotične pravne osobe ili ovlasti za donošenje odluka u ime dotične pravne osobe, ili ovlasti za obavljanje nadzora unutar dotične pravne osobe te njena uključivanja kao suučesnika ili poticatelja glede gore spomenutih prekršaja."

²² OECD Konvencija o zabrani podmičivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama, dostupno na http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf, čl. 1., st. 6.: "*The conduct described in paragraph 1 is an offence whether the offer or promise is made or the pecuniary or other advantage is given on that person's own behalf or on behalf of any other natural person or legal entity.*" (Ponašanje opisano u stavku 1 je kršenje pravne norme bilo da je učinjena ponuda ili obećanje ili je dan novac ili kakva druga prednost osobe u vlastito ime ili u ime bilo koje druge fizičke ili pravne osobe.)

²³ Drugi protokol uz Konvenciju za zaštitu financijskih interesa Europske Unije, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:1997:221:0011:0022:EN:PDF>, čl. 3., st. 1.: "*Each member state shall take the necessary measures to ensure that the legal persons can be held for fraud, active corruption and money laundering committed for their behalf by any person, acting either individually or as part of an organ of the legal person, who has leading position within legal persons based on a power of representation of the legal person, or an authority to take decisions on behalf of the legal person, or an authority to exercise control with in legal person, as well as for involvement as accessories or instigators in such fraud, active corruption or money laundering or the attempted commission of such fraud.*" (Svaka država članica će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurala da se pravne osobe mogu smatrati odgovornima a za prijevare, aktivnu korupciju i pranje novca, počinjenu u njihovu korist od strane bilo koje osobe koja je djelovala pojedinačno ili kao dio tijela pravne osobe, a temelji se na ovlastima predstavljanja pravne osobe, ili ovlastima za donošenje odluka u ime pravne osobe, ili ovlastima za provođenje nadzora unutar pravne osobe, kao i za suučesništvo ili poticanje na takvu prijevare, aktivnu korupciju ili za pranje novca, ili za pokušano počinjenje takve prijevare.)

²⁴ Odredbe o vođenju poslova pravnih osoba nalaze se u različitim zakonima kojima se uređuje određeni tip pravnih osoba: npr. Zakon o trgovačkim društvima (u daljnjem tekstu ZTD), NN 111/93, 34/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 152/11 i 68/13; Zakon o zadrugama (u daljnjem tekstu ZZ), NN 34/11 i 125/13; Zakon o ustanovama (u daljnjem tekstu ZU), NN 76/93, 29/97, 47/99 i 35/08; Zakon o političkim strankama (u daljnjem tekstu ZPS), NN 76/93, 111/96, 164/98, 36/01 i 28/06; Zakon o obrtu (u daljnjem tekstu ZO), NN 143/13 i dr.

²⁵ S. ANDRIJEVIĆ, Pravna osoba u kaznenom i prekršajnom postupku, Carinski Vjesnik, br. 3/05, Zagreb, 2005., str. 40-42.: Npr. prema ZTD; u dioničkom društvu (d.d.) osobe koje su ovlaštene voditi poslove je uprava koja se sastoji od jednog ili više direktora i poslove obavlja na vlastitu odgovornost u interesu dioničara, uposlenih i u općem interesu, kako bi izbjegli sankcije što svakako nisu u interesu dioničkog društva. Djelovanje određuje Statut ili Poslovnik o radu uprave.; u društvu s ograničenom odgovornošću (d.o.o.) poslove vođenja društva vodi uprava, koja može imati samo jednog člana; u javnom trgovačkom društvu (j.t.d.) svaki član društva ima pravno i obvezu voditi poslove društva, a ako se društvo vodi pojedinačno, način vođenja društva mora urediti društveni ugovor; u komanditnom društvu (k.d.) poslove vođenja društva imaju komplementari, dok su komanditori isključeni iz prava na vođenje društva; u gospodarskom interesnom udruženju (g.i.u.) uprava vodi poslove udruženja, nema redovitih i izvanrednih poslova, a način rada uprave određuje društveni ugovor.

ograničena odgovornost. Potpuno isključenje kaznene odgovornosti propisano je za Republiku Hrvatsku kao pravnu osobu (čl. 6. st. 1.). Smisao takvog rješenja je izbjegavanje situacije u kojoj bi država kažnjavala samu sebe. Ograničeno odgovaraju pak jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.²⁶ One odgovaraju samo za kaznena djela koja nisu počinjena u izvršavanju javnih ovlasti. tj. U djelovanju *iure imperii*, njihova odgovornost će biti isključena, isto kao što vrijedi i za RH (čl. 6. st. 2.). Pored toga, jedinicama lokalne i (područne) regionalne samouprave se ne može izreći kazna ukidanja pravne osobe. Što se tiče kazne ukidanja pravne osobe, jednako vrijedi i za političke stranke (čl. 12. st. 2.)

4. Kazneni postupak protiv pravne osobe te položaj i specifičnosti predstavnika u postupku

Prethodno je već rečeno da uz ispunjenje određenih materijalno-pravnih pretpostavaka pravna osoba odgovara za kaznena djela odgovorne osobe. Međutim, postavlja se pitanje kakav je položaj odgovorne osobe u kaznenom postupku te pitanje njezinog odnosa s otkrivenom pravnom osobom u postupku?

ZOPOKD je uredio kazneni postupak tako da se postupku protiv prvo otkrivenje odgovorne osobe koja je počinila kazneno djelo adherira postupak protiv pravne osobe te se tako vodi jedinstveni postupak koji će rezultirati donošenjem jedne presude (čl. 5. i čl. 23.). To ipak ne znači da će i otkrivena odgovorna osoba uvijek nužno kazneno odgovarati zajedno s pravnom osobom. U skladu s Preporukom Vijeća Europe br. R (88) 18, ZOPOKD je ostavio otvorenu mogućnost da se pokrene i vodi postupak protiv pravne osobe i u situacijama kada postoje stvarne i pravne zapreke za kazneni progon fizičke osobe.²⁷ Takve situacije bile bi smrt, rasprava nesposobnost ili pak imunitet, amnestija ili pomilovanje.²⁸ Poseban je slučaj kada odgovorna osoba uopće nije poznata. U skladu s čl. 2. st. 3. Zakona o kaznenom postupku,²⁹ čak i tada je mogući kazneni progon protiv pravne osobe ako postoji osnovana sumnja da je određena fizička osoba počinila kazneno djelo, kojim je povrijeđena neka dužnost pravne osobe ili je pravna osoba ostvarila ili trebala ostvariti protupravnu imovinsku korist za sebe ili drugoga, a ona se ne može identificirati.³⁰ S druge strane, moguće je da unatoč ispunjenju svih potrebnih pretpostavki pravna osoba ostane pošteđena progona. To je moguće u situaciji ako nema imovine ili je ona neznatna tj. nedovoljna niti da se pokriju troškovi postupka ili ako se protiv nje vodi stečajni postupak

²⁶ Isključeni od kaznene odgovornosti su i entiteti koji se ne smatraju pravnim osobama poput ortaštva kojemu pravni poredak ne priznaje pravnu osobnost, tajnog društva koji je interni odnos između tajnog i javnog člana, dok preddruštvo, koje nije steklo pravnu osobnost jer nije još upisano u određeni registar, načelno ne odgovora osim za trajna kaznena djela ili kaznena djela s iterativnom strukturom za koja će odgovarati nakon osnivanja.; Z. ĐURĐEVIĆ, op. cit. (bilj. 17), str. 38-39.; P. KLARIĆ; M. VEDRIŠ, Građansko pravo, XIII. neizmijenjeno izdanje, Zagreb, 2012., str. 568.

²⁷ Preporuka Vijeća Europe br. R(88)18, dostupno na <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=233230&SecMode=1&DocId=698704&Usage=2>: "1. Enterprises should be able to made liable for the offences committed in the exercise of their activities, even where the offence is alien to the purpose of the enterprise." (Pravna osoba bi trebala odgovarati za kaznena djela počinjenja u vršenju njezinih djelatnosti, čak i ako je kazneno djelo strano svrsi njezine djelatnosti), "2. The enterprise should be so liable, whether a natural person who committed the acts or omissions constituting the offence can be identified or not." (Pravna osoba bi trebala odgovarati bilo da je osoba koja je činjenjem ili propuštanjem počinila kazneno djelo poznata ili ne).

²⁸ Z. ĐURĐEVIĆ, op. cit. (bilj. 17), str. 56.

²⁹ Zakon o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP), NN 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13 i 145/13.

³⁰ D. NOVOSEL, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela u primjeni, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro d.d., Zagreb, 2008., str. 132., str. 134.: Tako Novosel navodi jedan primjer iz prakse, koji se pojavio do 2008. godine, gdje je samo pravna osoba osuđena za kazneno djelo protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja prijevarom u gospodarskom poslovanju (čl. 293. st. 1. Kaznenog zakona iz. 1997.) jer se optužena odgovorna osoba predstavila lažnim dokumentima te se njezin identitet nije mogao utvrditi.

(čl. 24.). O tome odlučuje državni odvjetnik rješenjem kojim odbacuje kaznenu prijavu ili odustaje od kaznenog progona prema načelu svrhovitosti. Osim toga, pravna osoba može izbjeći sankcije ako prijavi kazneno djelo odgovorne osobe prije nego se ona otkrije ili se sazna da je djelo otkriveno. Tada je sud može osloboditi kazne (čl. 12.a).³¹

4.1. Uloga predstavnika pravne osobe u kaznenom postupku

Jedno od zanimljivijih pitanja ZOPOKD-a je uvođenje funkcije predstavnika pravne osobe u kaznenom postupku. S obzirom da pravna osoba nije fizička osoba i ona kao takva ne može stvarno sudjelovati u postupku, bilo je potrebno uvesti procesnog subjekta koji će preuzeti njezinu ulogu okrivljenika, prvenstveno kako bi se mogla služiti svojim procesnim pravima posredstvom njega.³² On je ovlašten poduzimati sve radnje koje inače može poduzeti okrivljenik pa čak služiti se i ustavom zajamčenim pravom na privilegij od samooptuživanja (čl. 29. st. 3. Ustav RH³³ i čl. 64. st. 1. toč. 7. ZKP).³⁴ Takav koncept je u skladu s interpretacijom Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koja osim fizičkim osobama ovlaštenje za podizanje zahtjeva daje i bilo kojoj nevladinoj organizaciji ili skupini pojedinaca koje tvrde da su žrtve povrede prava priznatih Konvencijom ili drugim srodnim propisima što opet dovodi do potrebe za osobom putem koje će pokušati ostvariti svoja prava.³⁵

S druge strane, iako predstavnik nije, niti se smatra okrivljenikom, prema njemu se ipak mogu poduzeti određene prisilne mjere. Tako ako se neopravdano ne odazove uredno poslanom pozivu na ispitivanje, u kojemu je bio upozoren na posljedice nedolaska, sud može izdati dovedbeni nalog (čl. 30.).³⁶ Ipak takve će mjere biti poduzete samo u situaciji kada je njegova prisutnost prijeko potrebna u određenim stadijima istrage odnosno rasprave.³⁷ ZOPOKD propisuje da sud može odlučiti da se nakon očitovanja o krivnji pravne osobe rasprava održi u odsutnosti uredno pozvanog predstavnika ako njegov prisutnost nije prijeko potrebna (čl. 34. st. 4.).

4.2. Svojstva predstavnika

Ne sasvim karakteristično za strana zakonodavstva, ZOPOKD je propisao određena svojstva koja mora imati predstavnik pravne osobe.³⁸ Propisuje da on mora biti potpuno

³¹ Ta odredba nije bila uvrštena u prvotnom tekstu zakona. Ona je uvrštena kao dopuna Zakonu 2012. godine.; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, NN 143/12.

³² D. KRAPAC, Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije, Zagreb, 2012., str. 224-225.

³³ Ustav RH, NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10 i 5/14.

³⁴ Slične ovlasti predstavnika pravne osobe zajamčene su i u komparativnom švicarskom zakonodavstvu za razliku od mađarskog koje je u većoj mjeri ograničilo prava pravne osobe; M. PIETH, R. IVORY, Corporate Criminal Liability: Emergence, Convergence, and Risk, Springer Dordrecht, Heidelberg, 2011., str. 45. i str. 328.

³⁵ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN - međunarodni ugovori 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 1/06, dostupno na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>: "The Court may receive applications from any person, non-governmental organisation or group of individuals claiming to be victim of a violation by one of the High Contracting Parties of the rights set forth in the Convention or protocols thereto. The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right." (Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprječavati djelotvorno vršenje toga prava.).

³⁶ Za razliku od čl. 275. st. 2. ZKP-a koji propisuje obvezu snimanja svih ispitivanja (podrazumijevajući i prvo) okrivljenika audio-video uređajem, ZOPOKD u čl. 28.a propisuje da se prvo ispitivanje predstavnika pravne osobe ne snima već samo unosi u zapisnik.

³⁷ Z. ĐURĐEVIĆ., Pravna osoba kao okrivljenik: Temeljna prava i predstavljanje, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 12, br. 2, 2005., str. 754.

³⁸ *Ibid.*, str. 751.

poslovno sposobna osoba koja zna hrvatski jezik (čl. 27. st. 2.). Iako se time minimalno ograničava krug osoba koji se može postaviti u tu ulogu, potencijalno bi se mogle naći u otežanom položaju strane pravne osobe u kojima nema djelatnika koji se u dovoljnoj mjeri služe hrvatskim jezikom.³⁹ Tako bi oni ostali zaknuti za mogućnost izbora postavljanja osobe unutar poduzeća te bi morali posegnuti za nekim izvana, najizglednije domaćim odvjetnikom.

Uz potrebna osnovna svojstva, ZOPOKD je taksativno propisao još tri procesne funkcije nespojive s ulogom predstavnika (čl. 27. st. 5.). Prvo su osobe koje su u istom kaznenom postupku pozvane kao svjedoci. Uzevši u obzir da je vjerojatno da će u određenom kaznenom postupku biti ispitani određeni broj zaposlenika pravne osobe, takva odredba predstavlja već potencijalno značajnije ograničenje za određivanje predstavnika pravne osobe. Međutim, s obzirom da je, kako u hrvatskom tako i u stranom zakonodavstvu, općenito strogo propisana nespojivost procesne funkcije okrivljenika i svjedoka, takva odredba predstavlja samo potvrdu navedene generalne zabrane kaznenog procesnog prava.⁴⁰ Drugo, zakonodavac je isključio mogućnost spajanja subjekta odgovorne osobe kao okrivljenika sa subjektom predstavnika pravne osobe kao drugog okrivljenika propisujući zabranu osobama protiv kojih se vodi kazneni postupak zbog istog kaznenog djela da se nađu u ulozi predstavnika. Da se i u praksi dosljedno primjenjuje navedena ekskluzijska odredba potvrdio je Vrhovni sud odbijanjem žalbe protiv prvostupanijskog rješenja Županijskog suda u Osijeku u jednom predmetu kaznenog postupka protiv pravne osobe.⁴¹ U navedenom predmetu pravna osoba se žalila putem branitelja na rješenje prvostupanijskog suda o postavljanju predstavnika pravne osobe. Pritom je prethodno bila uredno obaviještena o pravu na izbor predstavnika pravne osobe te o roku u kojemu može iskoristiti to pravo i posljedicama njegova propuštanja. S obzirom da je pravna osoba propustila iskoristiti to pravo u propisanom roku od osam dana, Vrhovni sud je potvrdio da je Županijski sud ispravno postupio, odnosno u skladu s odredbama ZOPOKD-a. Međutim, pored toga je u obrazloženju rješenja Vrhovnog suda posebno istaknuto da čak i da je u konkretnom slučaju pravna osoba u roku odredila osobu direktora okrivljene pravne osobe kao predstavnika ona se ne bi mogla naći u toj ulozi. Naime, to bi bilo protivno čl. 27. st. 5. ZOPOKD-a kojim se isključuje mogućnost postavljanja odgovorne osobe kao predstavnika pravne osobe u kaznenom postupku koji se vodi zbog istog kaznenog djela. Treće, i najintrigantnije, odnosi se na branitelja pravne osobe. Takvo rješenje hrvatskog zakonodavca, koje se pokazuje strožim od nekih drugih komparativnih zakonodavstava, zabranjuje kumulaciju funkcije branitelja i predstavnika pravne osobe u jednom subjektu.⁴² Prema tome, s obzirom na obvezatnost predstavnika, a fakultativnost branitelja pravne osobe u postupku, nerijetko je moguća situacija da na istoj strani budu angažirana dva odvjetnika, ali u različitim procesnim ulogama.⁴³

U slučaju da pravna osoba odredi predstavnika protivno odredbama o osnovnim svojstvima ili o koliziji procesnih uloga, tijelo koje vodi postupak će pozvati pravnu osobu da

³⁹ Takvo rješenje je postavljeno radi načela ekonomičnosti kaznenog postupka s obzirom da se radi o funkciji na koju može biti postavljen široki krug osoba, što je u suprotnosti s čl. 64. st. 1. toč. 2. ZKP-a prema kojem se okrivljenik ima pravo služiti svojim jezikom i ima pravo na tumača.

⁴⁰ D. KRAPAC, *op. cit.* (bilj. 41), str. 475.

⁴¹ VSRH I Kž 115/10-3, 10.03.2010., dostupno na sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp

⁴² Tako npr. slovenski Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela dopušta okrivljenoj odgovornoj osobi da bude predstavnik ako je jedini član okrivljene pravne osobe, švicarski Kazneni zakonik isključuje samo optuženu odgovornu osobu dok francuski i austrijski Zakon o kaznenom postupku ne isključuju mogućnost postavljanja u istom postupku okrivljene fizičke osobe na funkciju predstavnika pravne osobe; Z. ĐURĐEVIĆ, *op. cit.* (bilj. 46), str. 752.

⁴³ Za razliku od toga ZOPOKD dopušta mogućnost da branitelj zastupa i odgovornu i pravnu osobu ako to nije u suprotnosti s prohibitima njihove obrane (čl. 32. st. 2.).

odredi drugog predstavnika u roku od osam dana. Ako ona ne postupi tako u navedenom roku, predstavnika će joj rješenjem postaviti predsjednik suda odnosno sud, ovisno o tome je li već podignuta optužnica ili nije (čl. 28. st. 4.).

4.3. Postavljanje predstavnika

Pravnoj osobi prepušteno je da slobodno (uz prethodno navedena ograničenja) odredi jednu osobu koja će ju predstavljati na sudu u ulozi okrivljenika kaznenog postupka. Prvo pitanje koje se logično predstavlja je tko je unutar pravne osobe ovlašten postaviti predstavnika? Zakon u svome čl. 27. st. 3. određuje da je na to ovlašten organ pravne osobe odnosno osoba koja ju je ovlaštena zastupati na temelju zakona, odluke nadležnog organa, statuta društvenog organa ili odluke pravne osobe.⁴⁴ Što to u stvari znači? U pravilu će ovlast za zastupanje biti određena u nekom od posebnih zakona koji uređuju određenu vrstu pravne osobe. Tako će npr. Zakon o trgovačkim društvima određivati ovlaštenike za trgovačka društva, Zakon o ustanovama za ustanove, Zakon o političkim strankama za političke stranke i sl. U skladu s tim ponekad će zakon fakultativno dopuštati mogućnost da se odrede ovlaštene osobe na temelju nekog drugog propisa (to će uglavnom biti statut ili društveni ugovor pravne osobe).⁴⁵

Zasebno pitanje je na koji način se nekome daje ovlast predstavljanja u kaznenom postupku. Ako je osoba ovlaštena na zastupanje na temelju neke od prethodno navedenih osnova bit će dovoljna samo odluka organa odnosno ovlaštenih osoba o određenju predstavnika. One će svoju odluku pripočiti sudu na isti način kako inače djeluju prema trećim osobama te će, ako pritom nije povrijeđen kakav propis, ovlaštena osoba će automatski preuzeti funkciju predstavnika.⁴⁶ Ako se pak na funkciju predstavnika odredi osoba koja nije ovlaštena zastupati osobu ni pod kojom od zakonom propisanih osnova, bit će potrebna punomoć. Ona se može dati predstavniku ili u pisanom obliku ili usmeno na zapisnik nadležnom sudu (čl. 27. st. 3.).⁴⁷

Rok u kojem je ovlaštena (odnosno dužna kako je rečeno u zakonu nap. a.) postaviti predstavnika iznosi osam dana od primitka prvog poziva (čl. 28. st. 1.).⁴⁸ Ako ne učini tako u navedenom roku, prije podizanja optužnice predstavnika će joj postaviti predsjednik suda rješenjem na zahtjev tijela koje vodi postupak (čl. 28. st. 2.) bez mogućnosti žalbe protiv donesenog rješenja (čl. 28. st. 5.).⁴⁹ Vrhovni sud je čvrsto zauzeo stajalište nedopuštenosti

⁴⁴ Osoba koja je ovlaštena samo za zastupanje pravnim poslom nema ovlast odrediti predstavnika pravne osobe u kaznenom postupku; J. BARBIĆ, Osobe koje vode poslove kao odgovorne osobe i određenje predstavnika pravne osobe po Zakonu o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2003, str. 816.

⁴⁵ *Ibid.*, str. 816. i str. 818.: Prema tome zakon in abstracto propisuje ovlaštenike na zastupanje dok će statut, društveni ugovor ili. sl. in concreto odrediti tko će imati taj položaj i na temelju toga ovlast zastupanja.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 817.: U slučaju da je samo jedna osoba ovlaštena zastupati pravnu osobu samo njezino pojavljivanje pred sudom smatra se izražavanjem njezine volje te nije potrebna nikakva posebna odluka.

⁴⁷ Stvarna nadležnost suda u kaznenom postupku prema pravnim osobama određuje se prema kaznenom djelu koje je počinila odgovorna osoba, dok je u slučaju sekundarne mjesne nadležnosti predviđena elektivna odgovornost između mjesta gdje okrivljenik ima prebivalište ili boravište ili gdje pravna osoba ima sjedište.; Z. ĐURĐEVIĆ, *op. cit.* (bilj. 19), str. 758-759.

⁴⁸ Pri tome će se uzeti u obzir je li pravna osoba uredno obaviještena o ovlaštenju na postavljanje u roku od osam dana. Tako se u jednom predmetu osumnjičena odgovorna osoba iz Republike Crne Gore žalila na rješenje predsjednika Županijskog suda u Puli-Pola o postavljanju predstavnika osumnjičene pravne osobe. Utvrdivši da je na temelju međunarodne pravne pomoći odgovorna osoba uredno obaviještena o potrebi postavljanja predstavnika u kaznenom postupku suradnjom između Županijskog suda u Puli i nadležnog suda u Republici Crnoj gori, Vrhovni sud je odbio žalbu kao neosnovanu. (VSRH I Kž 55/11-4, 10.03.11., dostupno na sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp).

⁴⁹ Jednako vrijedi i u slučaju da pravna osoba prestane postojati prije pravomoćno okončanog kaznenog postupka. Tada će slijediti imati rok od osam dana od prestanka pravne osobe da odredi predstavnika, a ako tako ne učini rješenjem će mu predstavnika postaviti predsjednik suda prije, a sud nakon podizanja optužnice (čl. 28. st. 3.).

žalbe protiv rješenja o postavljanju predstavnika u jednom predmetu u kojemu su se i okrivljena pravna osoba i postavljeni predstavnik žalili na rješenje predsjednika Županijskog suda u Bjelovaru. I jedna i druga stranka temeljile svoju žalbu na upitnosti zajedničkog rada i suradnje između njih radi jednog drugog predmeta, u kojemu je dotični odvjetnik zastupao privatnog tužitelja protiv majke osumnjičene direktorice pravne osobe. Međutim, Vrhovni sud je zaključio da, s obzirom da je pravna osoba propustila zakanom predviđeni rok za postavljanje predstavnika, navedene okolnosti ne dovode u pitanje zakonitost pobijane odluke te je odbio žalbu kao neosnovanu.⁵⁰ U praksi se pokazalo da će odvjetnici koji se postavljaju od strane sudova biti oni koji se inače postavljaju u kaznenim postupcima po službenoj dužnosti, u prilog čemu govori i prethodno prikazano rješenje Vrhovnog suda.⁵¹

Iako je ZOPOKD otklonio postavljanje branitelja po službenoj dužnosti, na odvjetnike postavljene za predstavnike će se analogno primijeniti neka rješenja koja vrijede za prve.⁵² Tako će se pod jednakim uvjetima dopuštati razrješenje postavljenih predstavnika iz opravdanih razloga što je i Vrhovni sud potvrdio u svojoj praksi. Kao primjer navodi se rješenje Vrhovnog suda kojom je prihvaćena žalba odvjetnice na rješenje predsjednika Županijskog suda u Slavskom Brodu o postavljanju na funkciju predstavnika okrivljene pravne osobe. Kao razloge za razrješenje, odvjetnica je u žalbi navela svoju preopterećenost radi pružanja besplatne pravne pomoći te pravno područje predmeta koje nije u radnom djelokruhu kojim se redovito bavi. Vrhovni sud je ocijenio navedene razloge opravdanima te odredio ukidanje prvostupanjskog rješenja i postavljanje drugog odvjetnika s područja Slavnskog Broda.⁵³ U drugom predmetu Vrhovni sud je slično postupio. Ovaj put se prvostupanjskim rješenjem postavljena odvjetnica, također s područja Slavnskog Broda, žalila na nedostatak znanja s područja financijskog i trgovačkog prava, neophodnog za kazneni predmet u kojem je postavljena kao predstavnik pravne osobe. S obzirom da je Vrhovni sud procijenio da se za predstavljanje u ovom predmetu zahtijeva značajan stručni i vremenski angažman, te poznavanje navedenog područja prava, uvažio je žalbu odvjetnice i odredio također ukidanje prvostupanjskog rješenja te postavljanje drugog odvjetnika koji ima potrebna znanja s navedenog područja.⁵⁴ Osim toga će se za novčane naknade analogno primjenjivati odredbe Pravilnika o visini nagrade odvjetniku određenom za branitelja po službenoj dužnosti u skladu s Tarifom o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika (v. *infra*).⁵⁵ Primjer za to je rješenje Županijskog suda u Osijeku na žalbu predstavnika okrivljene pravne osobe. Predstavnik, postavljen rješenjem predsjednika suda radi propusta pravne osobe da ga sama odredi, žalio se na odluku Općinskog suda o naknađivanju troškova jer je isplaćen po odredbama Pravilnika o visini nagrade odvjetniku određenom za branitelja po službenoj dužnosti, a ne prema Tarifi o nagradama i troškovima za rad odvjetnika kako je uostalom i postavio zahtjev Općinskom sudu. Županijski sud je odbio žalbu kao neosnovanu s obrazloženjem da s obzirom da niti u Pravilniku niti u Tarifi ne postoji posebna odredba o financiranju predstavnika postavljenih po službenoj dužnosti, valja postupiti po analogiji s odredbama za branitelja po službenoj dužnosti. Sud dodatno navodi da tako treba postupiti radi istovjetnosti načina i postupka postavljanja navedene dvije institucije.⁵⁶

⁵⁰ VSRH I Kž 435/08-3, 18.07.2007., dostupno na sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp

⁵¹ Vidi: D. DERENČINOVIĆ; D. NOVOSEL, *op. cit.* (bilj. 53), str. 602-603.

⁵² Iz navedenog se može zaključiti da u kaznenom postupku pravna osoba može imati branitelja dok predstavnika mora imati; S. ANDRIJEVIĆ, *op. cit.* (bilj. 25), str. 45.

⁵³ VSRH I Kž 848/09-3, 24.11.2009., dostupno na sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp

⁵⁴ VSRH I Kž 1025/09-3, 26.1.2010., dostupno na sudskapraksa.vsrh.hr/supra/SearchResultsPublic.asp

⁵⁵ Pravilnik o visini nagrade odvjetniku određenom za branitelja po službenoj dužnosti, NN 101/12, čl. 1.: "Nagrada za rad odvjetnika za obranu po službenoj dužnosti određuje se u visini od 30% od nagrade za rad koja bi odvjetniku pripadala za pojedine radnje u postupku po Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika."

⁵⁶ Žs u Osijeku Kž 645/2008-3, 2.10.2008., dostupno na <http://www.iusinfo.hr/CaseLaws/TOCCaseLaws.aspx?Src=LzqpidRyFa8VnMcRbZbBG0Nm9vOvGtlxYQ4aEgdwLo7t8r6nMSfD1g%3d%3d>

4.4. Problematika prava predstavnika na nagradu u kaznenom postupku

Osim za branitelja ZOPOKD propisuje i za predstavnika nagradu i naknadu nužnih troškova koji isto ulaze u troškove kaznenog postupka. Međutim za razliku od funkcije branitelja u postupku, za predstavnika pravne osobe dopušteno je odrediti osobu koja nije odvjetnik po profesiji. To bi moglo dovesti do nejednakosti jer se prema vladajućem mišljenju novčana naknada predstavnika ne-odvjetnika ne može poistovjetiti s odvjetničkom novčanom naknadom.⁵⁷ Pozivajući se na odgovarajuće odredbe ZKP-a prije stupanja na snagu izmjena i dopuna 16.12.2013. (čl. 150. st. 2.),⁵⁸ koje određuju da opunomoćenik koji nije odvjetnik nema pravo na nagradu nego samo na nužne izdatke, takvo razmišljanje polazi od toga da se visina nagrade predstavniku odvjetniku određuje prema tarifi koju određuje Odvjetnička komora, koja pak nije primjenjiva za osobe koje nisu upisane u imenik Komore.^{59,60} Međutim, valjalo bi razmotriti da se ipak izjednači položaj svih predstavnika s obzirom da se u suprotnom zaposlenik okrivljene pravne osobe ili pak treća osoba koja se nađe u takvoj ulozi stavlja u nepovoljniji položaj. Naime, bez obzira što ZOPOKD ne sadrži slične odredbe, takvo favoriziranje odvjetnika u ulozi predstavnika dovodi do distinkcije po profesiji. Prema tome bi odvjetnici za jednako uloženi trud dobili propisanu nagradu dok bi ostali predstavnici ostali zakinuti za nju ili bi je pak mogli dobiti na temelju internog odnosa s pravnom osobom, što se opet ne čini pravednim s obzirom da bi tada ta novčana naknada teretila pravnu osobu i u slučaju oslobađajuće presude. Novim izmjenama ZKP-a, u kojima se, između ostalog, briše odredba o nenagrađivanju opunomoćenika ne-odvjetnika, stanje bi se trebalo barem djelomično ispraviti. No, možda bi se kao najspretnija i najpravednija opcija pokazalo donošenje posebnog Pravilnika o financiranju predstavnika kojim bi se moglo pravedno honorirati sve predstavnike jednako, a neovisno od odvjetničke tarife čije su odredbe prikladne za funkciju branitelja u kaznenom postupku protiv pravnih osoba čija je uloga puno značajnija i veća u kaznenom postupku.⁶¹

⁵⁷ Z. ĐURĐEVIĆ, *op. cit.* (bilj. 17), str. 125. i D. DERENČINOVIĆ; D. NOVOSEL, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela - prolazne dječje bolesti ili (ne)rješiva kvadratura kruga, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., str. 603-604.

⁵⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku NN 145/13, čl. 65. st. 2.

⁵⁹ Z. ĐURĐEVIĆ, *op. cit.* (bilj. 46), str. 756.

⁶⁰ Iz važećih odredaba Tarife Hrvatske odvjetničke komore proizlazi još jedan problem kojeg je potrebno riješiti prije rasprave o eventualnoj analognoj primjeni na predstavnike pravne osobe koje nisu upisane u imenik odvjetnika Komore. U tbr. 4. toč. 1. al. 8. propisano je različito određivanje nagrade osobama koje zastupaju odgovornu osobu od osoba koje zastupaju pravnu osobu. To ne bi bilo toliko značajno da se u praksi ne stvara situacija u kojoj zastupnik pravne osobe može biti nagrađen u iznosu i preko pedeset puta većem od branitelja odgovorne osobe, kao npr. u predmetu Općinskog suda u Puli K-828/11, bez obzira što krivnja pravne osobe proizlazi iz krivnje odgovorne te se u pravilu od branitelja odgovorne osobe zahtijeva veći napor u obrani svoga klijenta. Problem leži u spornoj tarifi 4 u kojoj je, pored standardnih predviđenih tarifa koje se određuju prema vrsti kazne i visini zapriječene kazne zatvora, pridodana alineja u kojoj se navodi da se nagrada za odvjetnika pravne osobe određuje prema visini predviđene novčane kazne koja se može određivati u rasponu od najmanje propisane kazne za najblaže slučajeve od 5.000 kn pa do 15.000.000 kn za slučajeve s najviše propisanom kaznom zatvora. Unatoč tome što su te odredbe na snazi od 2004. godine te je bilo pokušaja i u teoriji i u praksi da se isprave, situacija je i dalje ostala status quo te će se morati do daljnjega primjenjivati takav nepravedni nesrazmjernost u nagrađivanju branitelja prvooptužene i pravne osobe.; Vidi: B. GLASNOVIĆ GJONI, Neke dileme uz primjenu odvjetničke tarife u zastupanju pravnih osoba u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 1, 2013., str. 159-163.; Tarifa o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika, NN 142/12, tbr. 4. toč. 1.

⁶¹ Slično tome: D. DERENČINOVIĆ; D. NOVOSEL, *op. cit.* (bilj. 53), str. 603-605.

5. Analiza odgovornosti pravnih osoba za kazneno djelo na primjeru nedozvoljene uporabe autorskih djela ili izvedbe umjetnika izvođača s posebnim naglaskom na predstavnika pravne osobe

Da bi se bolje pojasnilo kako u praksi stvarno funkcionira prethodno prikazana odgovornost pravnih osoba za kaznena djela, navodimo presude s područja autorskog prava. Sva tri predmeta odnose se na počinjenje istog kaznenog djela nedozvoljene uporabe autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvođača (čl. 230. Kaznenog zakona iz 1997., a sada čl. 285. Kazneni zakona iz 2011.).^{62, 63}

Prvu presudu donio je Općinski sud u Sisku.⁶⁴ Za kazneno djelo iz. čl. 230. st. 1. KZ/97 nedozvoljene uporabe autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvođača prvooptuženi je M.S., u svojstvu vlasnika i direktora trgovačkog društva S. d.o.o., koje je drugooptuženo. U kaznenom postupku je sudjelovao još odvjetnik D.Š. u svojstvu predstavnika pravne osobe, dok u ovom slučaju niti jedna niti druga okrivljena stranka nije iskoristila svoje zakonsko pravo na branitelja. M.S. je optužen po dvije točke optužnice da je u svojstvu direktora jednog ugostiteljskog objekta i u svojstvu vlasnika i odgovorne osobe trgovačkog društva S. d.o.o., bez odobrenja Hrvatskog društva skladatelja (u daljnjem tekstu HDS) javno izvodio i reproducirao glazbu različitih autora protivno čl. 21. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima.⁶⁵ Trgovačko društvo S. d.o.o. je optuženo da je kao pravna osoba, na temelju uračunavanja odgovornosti odgovorne osobe po čl. 3. ZOPOKD, ostvarila protupravnu imovinskopravnu korist.⁶⁶ Okrivljeni i predstavnik izjavili su da nisu krivi. Iako je prvookrivljeni potvrdio da nije imao odobrenje HDS, branio se da je zatražio odobrenje, ali da ga nije dobio, vjerojatno zbog prethodnih nesuglasica s HDS-om. Osim toga, izjavio je da je izričito zabranio zaposlenicima puštanje glazbe u lokalu te da se navedeno i provodilo "jer posjetitelji vole razgovarati bez glazbe". Međutim u dokaznom postupku, predstavnik oštećenika D.P., u svojstvu svjedoka, iskazao je da je njihov zastupnik u postupku kontrole zatekao kako se u lokalu okrivljenika pušta glazba u razdoblju u kojemu nije imao odobrenje. To je potvrđeno i na osnovi izdanog računa za konzumaciju na kojemu se nalaze podaci o objektu, pravnoj osobi i dr. Na temelju izvedenih materijalnih dokaza i gore navedenog iskaza svjedoka sud je proglasio krivim prvookrivljenog M.S. i drugookrivljenu pravnu osobu S d.o.o. Za dvije točke optužnice, a na temelju čl. 230. st. 1. KZ/97 i čl. 60. KZ/97, odgovornoj osobi je izrečena jedinstvena novčana kazna od 60 prosječnih dnevnih dohodaka (10.710,00 kn). Na temelju istog čl. 230. st. 1. KZ/97 i čl. 3. st. 1. i 2. te čl. 9. i 10. st. 2. ZOPOKD-a izrečena novčana kazna od 10.000,00 kn uz uvjetnu osudu kao mjeru upozorenja kojom se izrečena novčana kazna neće izvršiti ako trgovačko društvo S ne počini novo kazneno djelo u roku od jedne godine.

Što se tiče predstavnika pravne osobe u prikazanom predmetu, na tu funkciju određena je osoba odvjetnika od strane pravne osobe. Unatoč izostanku branitelja i na strani prvookrivljenog i na strani drugookrivljenog, iz obrazloženja presude ne proizlazi da je predstavnik bio aktivan u postupku, pogotovo kao jedina stručna osoba na strani obrane. Na upit o stavu kakav zauzima, jednako kao i odgovorna osoba, izjašnjava nekrivnju pravne osobe. U skladu s time, kasnije u postupku jednako iskazuje otklanjajući odgovornost od pravne osobe. Međutim, pritom ne pruža nikakav dodatni doprinos obrani izvan samog iskaza kojim bi pokušao otkloniti odgovornost barem od pravne osobe, ako ne i od prvookrivljenog.

⁶² Kazneni zakon iz 1997. (u daljnjem tekstu KZ/97), NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11 i 77/11.

⁶³ Kazneni zakon (u daljnjem tekstu KZ/11), NN 125/11 i 144/12.

⁶⁴ Os u Sisku K 647/07 od 06.05.2009., izvorno

⁶⁵ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, NN 167/03, 79/07, 80/11, 125/11 i 141/13.

⁶⁶ Vidi gore: str. 4. i sl.

U drugom predmetu na Općinskom sudu u Daruvaru, okrivljeni su J.D. kao prvookrivljeni i trgovačko društvo B. d.o.o. kao drugookrivljeno dok je oštećena strana Hrvatsko društvo skladatelja - zaštita autorskih muzičkih prava (u daljnjem tekstu HDS-ZAMP).⁶⁷ Prvookrivljeni je zastupan po branitelju D.D., dok je pravna osoba zastupana po predstavniku A.P. i branitelju E.P. Okrivljenicima se stavlja na teret da su počinili kazneno djelo nedozvoljene uporabe autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvođača (čl. 230. st. 1. i st. 5.) u kojemu je s ciljem pribavljena znatna imovinska korist, postavljajući 17 televizijskih prijamnika u sobe hotela trgovačkog društva B. d.o.o. pomoću kojih je bez dozvole nositelja autorskog prava omogućeno gostima hotela praćenja domaćeg i stranog programa putem kojih se emitiraju glazbena djela. Za navedenu optužbu okrivljenici su se izjasnili da se ne osjećaju krivim. U postupku je utvrđeno da okrivljenik stvarno nije imao odobrenje HDS-ZAMP-a i da naknadu od 154.086,00 kn, za koju je optužen da duguje, nije platio do početka postupka. U dokaznom postupku, iz zapisnika o izvršenoj kontroli javnog korištenja autorskih glazbenih utvrđeno je postojanje funkcionalnih tv prijamnika u dvije hotelske sobe prilikom kontrole. Međutim, iz toga nije utvrđeno postojanje prijamnika u svih 17 soba u razdoblju za koje se okrivljenik tereti. Nadalje, iako je HDS-ZAMP slao opomene tvrtki B. d.o.o., pokazalo se da su tijekom cijelog tog razdoblja drugookrivljena pravna osoba i oštećenik u pregovorima i dogovorima oko osnove i visine naknade i potraživanje prema drugookrivljeniku te je na temelju iskaza vještaka utvrđeno postojanje prijedloga Ugovora o naknadi za korištenje glazbenih djela iz 2001. godine koji je pravna osoba B. odbila. 2008. je predložen novi Ugovor koji je okrivljena stranka u tijeku postupka još razmatrala. Osim toga, utvrđeno je da je u inkriminiranom razdoblju pravna osoba B. uredno plaćala naknadu HDS-ZAMP-u za javno izvođenje u okviru hotelskog restorana, ali ne i za hotelske sobe. Uvidom u određeni priloženi spis, Općinski sud je utvrdio i postojanje dva parnična postupka na Trgovačkom sudu, od kojih je u prvom odbijen zahtjev HDS-a kao tužitelja, što je potvrdio i drugostupanjski sud, dok u drugom nije postojala nikakva pravomoćna presuda kojom bi bilo zabrane priopćavanje javnosti autorskih glazbenih djela. Na temelju svega navedenog, Općinski sud je utvrdio postojanje građanskopravnog spora između okrivljene i oštećene strane, ali nije utvrdio postojanje namjere za počinjenje kaznenog djela. S obzirom da nisu ostvarena sva potrebna objektivna i subjektivna obilježja kaznenog djela iz čl. 230. st. 1. i 5. KZ/97, a niti je utvrđena za počinjenje navedenog kaznenog djela potrebna izravna namjera, niti je dokazano da je pravna osoba stekla imovinsku korist u navedenom iznosu od 154.086,00 kn, okrivljene osobe su oslobođene od optužbe.

U prethodno analiziranom predmetu imamo primjer predstavnika pravne osobe postavljenog izvan odvjetničkog kruga. Isto kao i u prvom prikazanom slučaju, predstavnik je na upit o stavu prema optužbi izjavio, jednako kao i prvookrivljena odgovorna osoba, da se ne smatra krivim u ime pravne osobe koju predstavlja. Kasnije, prilikom ispitivanja iskazao je da se u potpunosti slaže sa svim navodima obrane prvookrivljenika nadodajući da koliko mu je poznato su sve obveze uredno podmirene. Nakon toga se iz navedene presude ne vidi aktivnija djelatnost predstavnika u samom postupku.

U trećem slučaju, na Županijskom sudu u Osijeku, radi se o žalbi protiv prvostupanjske presude.⁶⁸ Prvookrivljeni D.I. i drugookrivljena pravna osoba I. d.o.o. žalili su se na prvostupanjsku presudu Općinskog suda u Osijeku za počinjenje kazneno djelo nedozvoljene uporabe autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvođača (čl. 230. st. 5. u vezi s st. 5.) u kojima je prvookrivljenome izrečena kazna zatvora od 6 mjeseci uz primjenu uvjetne osude da se kazna neće izvršiti ako ne počini kazneno djelo u roku od jedne godine dok je drugookrivljenoj pravna osobi izrečena novčana kazna u iznosu od 10.000,00 kn isto uz primjenu uvjetne osude da se navedena kazna neće izvršiti ako ne počini novo kazneno

⁶⁷ Os u Daruvaru K 67/08-40 od 09.03.2009., izvorno

⁶⁸ Žs u Sisku Kž 43/09 od 16.10.2009., izvorno

djelo u roku od godine dana. Po branitelju V.K., okrivljenik je u žalbi naveo bitne povrede odredaba kaznenog postupka, pogrešno i nepotpuno utvrđenje činjeničnog stanja te povrede kaznenog zakona. Pravna osoba je po svome predstavniku M.M. također navela pogrešno utvrđenje činjeničnog stanja, bitne povrede kaznenog postupka te nepostojanje osnova za odgovornost prema ZOPOKD-u. Županijski sud je procijenio da su žalbe neosnovane. Smatrao je da su rasprava i dokazni postupak iscrpno i kvalitetno provedeni te da ovdje nema osnova za žalbu. Osim toga, da je utvrđeno da je prvookrivljeni u svojstvu odgovorne osobe omogućio i reproducirao glazbu različitih autora bez njihovog odobrenja i bez plaćanja naknade u prostoru trgovačkog društva I. S obzirom na to ispravno je utvrđena odgovornost i pravne osobe jer je time ostvarila protupravnu imovinsku korist. Uzimajući u obzir sve gore navedeno, sud je presudio da se odbijaju žalbe smatrajući da će okrivljeni shvatiti neprihvatljivost i društvenu osudu kaznenoga djela koje je počinio.

U prikazanom drugostupanjskom postupku, u ime drugookrivljene pravne osobe žalbu je podnio njezin predstavnik kojeg je odredila, odvjetnik po zanimanju. Tako je on, kao pravni stručnjak, ispravno i pravodobno iskoristio pravo okrivljenika na pravni lijek čineći time bespotrebnim eventualno angažiranje dodatnog pravnog stručnjaka u funkciji branitelja drugookrivljenika.

Svrha prikazivanja navedenih kaznenih predmeta bila je pokazati da se u praksi dosljedno primjenjuje ZOPOKD te da je on i stvarno jedan moćan instrument za ostvarenje pravednijeg načina kažnjavanja krivih počinitelja kaznenih djela. Uz to provedena je i analiza uloge predstavnika u postupku. Iako je, koliko je vidljivo iz prethodno prikazanih predmeta, njegova uloga u obrani minorna te se uglavnom svodi na ponavljanje i potvrđivanje izjašnjenja o krivnji te iskaza prvookrivljene odgovorne osobe, ona je ipak nužna i važna u kaznenom postupku protiv pravnih osoba. Naime, putem predstavnika utjelovljuje se pravna osoba, kao društvena tvorevina, u faktični procesni subjekt koji ima sva ustavom, zakonom te međunarodnim dokumentima zajamčena prava fizičke osobe kao okrivljenika. Da on može biti i aktivan subjekt u obrani vidi se iz trećeg prikazanog predmeta gdje je u potpunosti iskoristio sva prava koja je imao na raspolaganju u konkretnom slučaju čime je izgubljena potreba za angažiranjem branitelja koji predstavlja dodatni trošak na račun okrivljenika. To pogotovo vrijedi ako je sam predstavnik odvjetnik ili pak druga stručna pravna osoba koja poznaje pravnu materiju relevantnu u određenom predmetu.

6. Zaključak

Kaznena odgovornost pravnih osoba već se ustalila kao institut ne samo u europskom zakonodavstvu nego i u hrvatskom. Usprkos postojanju određenog skepticizma u početku, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela zaživio je u praksi te se pokazao uspješnim instrumentom za suzbijanjem kriminalnog djelovanja pravnih osoba. Međutim, unatoč tomu i dalje su ostala otvorena neka pitanja u vezi s njegovom primjenom.

Uvođenje predstavnika pravne osobe pokazalo se kao spretno rješenje u omogućavanju sudjelovanja pravne osobe u kaznenom postupku. U izboru predstavnika, pravna osoba je u načelu slobodna izabrati bilo koju osobu na tu funkciju, uz postojanje određenih ograničenja. S obzirom da se u kaznenom postupku vodeće osobe nalaze uglavnom u položaju odgovorne osobe, koja je isključena od funkcije predstavnika, najčešće se na poziciju predstavnika postavljaju odvjetnici. U prilog toga govori i činjenica da u slučaju ako pravna osoba propusti izabrati predstavnika, sud će joj postaviti jednog od odvjetnika koji se inače postavlja po službenoj dužnosti u kaznenom postupku. S obzirom na to i pravo pravne osobe na branitelja, valja proučiti faktični odnos u takvoj situaciji kumulacije dva odvjetnika u različitim ulogama u postupku. Pored toga još je ostalo nedovoljno dobro uređeno pitanje nagrađivanja predstavnika. Naime, sve do stupanja na snagu izmjena i dopuna

ZKP-a 16.12.2013. (čl. 150. st. 2.) postojala je distinkcija između predstavnika odvjetnika i predstavnika ne-odvjetnika s odredbom ZKP-a prema kojoj su samo predstavnici odvjetnici imali pravo na nagradu pored nužnih troškova. Iako je sada ta odredba izbačena, i dalje bi valjalo razmotriti mogućnost donošenja Pravilnika o nagrađivanju predstavnika koji bi bio jednako primjenjiv neovisno o profesiji osobe koja se nađu u toj ulozi.

Sve u svemu, donošenje ZOPOKD-a 2003. godine se u desetogodišnjem razdoblju, u kojemu je na snazi, pokazalo uspješnim te u rastućem trendu kažnjavanja pravnih osoba.⁶⁹ Međutim, sve to je trebalo učiniti ranije jer niti dosadašnja uspješna primjena neće moći ispraviti brojna kaznena djela počinjena prije donošenja Zakona, a čije posljedice se osjećaju još i danas.

Fundamentals of Criminal Procedure Against Legal Entities and Position and Function of the Legal Entity Representative

By the implementation of criminal liability of legal entities in Croatian legal system, in conformity with provision of relevant European legal documents, Croatian legislator eliminated significant legal loophole from Croatian legal system. Former regulation allowed legal entity, as social invention, to remain deprived of criminal consequences, while only "the most guilty" offenders had been prosecuted and punished. This anomaly is resolved by The Croatian Act of Liability of Legal Entities for Criminal Offences in a way that legal entity, as social invention, is able to suffer criminal consequences which automatically results in having a specific impact prescribed by law both to members of legal entity and to the legal entity as whole. Even though this institute has been developed in criminal-law practice there are a certain issues that still needed to be resolved. Namely, it is necessary to eliminate existing inequality in legal position between legal entity representative as attorney in law and legal entity representative as non attorney in law, as well as to distinguish representative actual role from defender. The purpose of this paper is to demonstrate basis of criminal liability of legal entities prescribed by The Croatian Act of Liability of Legal Entities for Criminal Offences and to explain legal position and specific role of legal entity representative in criminal proceedings and, lastly, to analyze mentioned through relevant case law in a fields of copyrights.

Keywords: legal entity, criminal liability, legal entity representative, copyright law

⁶⁹ Statistički prikaz Državnog zavoda za statistiku rastućeg trenda prijavljivanja i kažnjavanja pravni osoba za kaznena djela (za razdoblje od 2005. do 2009. godine) http://www.dzs.hr/Hrv/publication/studije/Studije-i-analize_108.pdf